

Sugu ei lahku soosta, võsu ei veere kannusta. (Väike-Maarja)

Nii nagu inimese elus on omad verstapostid, nii on verstapostid ka meie seltsi elus.

Seltsis me elame sündmusest sündmusesse. Väiksemad sündmused sel teel on iga osakonna igakuised kogunemised, suuremad aga: aastakoosolekud, konverentsid, näitused ja aastapäevade üritused. Siia ritta kuuluvad ka üle kahe aasta toimuvad suvepäevad (alates 1999. aastast).

- I suvepäevad toimusid Viljandi osakonna korraldusel 6.-7. juulini 1996. a Vana-Võidus. Osavõtjaid oli ca 80 ja neid päevi meenutab tänases lehes tollane osakonnajuht, seltsi auliige Helma Annilo. Läks mööda hulk aastaid enne kui Viljandi osakond asja uuesti ette võttis.
- II suvise kogunemise korraldas Viljandi 25.-26. juulini 1999. a Olustvere mõisas. Osavõtjaid 55 inimest. Muide - Olustveres on osakond korraldanud ka muid üritusi, üks nendest teaduskonverents.
- III suvepäevade toimumiskoht oli Audrus ning need toimusid Pärnu osakonna korraldusel 11.-12. augustini 2001. a.
- IV korraldaja oli Tartu osakond. 2.-3. augustini 2003. a. Olime koos Nõos.
- Eelolevate V korraldamise au on langenud nüüd lõpuks ka seltsi suuremale, Tallinna osakonnale. Toimumiskoht Kose-Uuemõisa mõis, kus praegu paikneb Kosejõe kool.

Kose-Uuemõisas peame saama teada ka järgmiste suvepäevade korraldaja osakonna nime. Kui sooviavaldajat ei ole peab selle nimetama juhatus või otsustame küsimuse "üldrahvalikult". Kui jätta kõrvale 2 viimati asutatud osakonda - Järvamaa ja Virumaa, siis tulevad kõne alla Saaremaa ja Läänemaa. Mõlemad on kõvad tegijad, samuti on mõlema piirkonnas põnevaid peopaiku. Kalu püütakse ka mõlema maa rannikuvetest, aga mida on läänlastel vastu panna saare õllele? Kas laenavad kesvamärjukesest Pärnust või uhkeldavad hoopis Ranna-Rootsi lihatoodetega.

Suur soov suvepäevalistele on – paneme lõplikult paika strateegia, mille järgi saaks osakond loodud ka Kagu-Eestisse: Valga-, Võru- või Põlvamaale. Seega saaks selts uut aastakümneid vastu võtta juba 10 osakonnaga. Asi ei ole mitte kindla arvu tagaajamises, vaid genealoogiahuvilistele harrastuse juhendamise kodule lähemale toomises. Olen kuulnud, et Hiiumaa ei taha lasta end Saaremaalt juhtida. Sel juhul jäävad nad endiselt Tallinna "lääni" alla või moodustavad oma paljurahvuselise osakonna (mõeldud on kohvilähkreid, vandiraiujaid, vesihiiplasi jne).

Loodan, et eelolevatel suvepäevadel saame ka teavet viimasel aja osakondades toimunud ning seltsi 15. aastapäeva üritustest sügishooajal. Mida pakub suvepäevade kava, seda saab lugeda juba kohapeal jagatavast teatmikust.

Tänases lehes olevast kohaliku mehe Ülo Roosnurme kirjutisest tehtud väljavõte Kose-Uuemõisa "sõjast" annab teada, et käesoleva aasta septembris möödub ülestõusust 100 aastat. Seega on suvepäevade koht hästi valitud, saame mälestada selles võitluses langenud talumeestest kangelasi ja meenutada tollaseid sündmusi.

Ü. Roosnurme kirjutis on pikem ja väärriks valla poolt brošüürina väljaandmist.

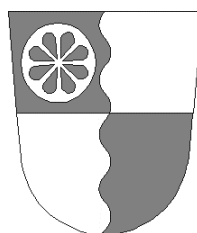
Viimasel ajal on meie juhtivad tegelased esinenud raadios: R. Maine saates "Maahommik" ja A. Saarne Vikerraadio saates "6-pakk". Organiseerumata suguvõsa-uurijatel on nendest saadetest kindlasti üht-teist kõrva taha panna, meil aga nautida arutelu tuttavatel teemal.

Soovunemat - registreerida kõik Eestis toimunud ja toimuvad suguvõsade kokkutulekud on raske, kui mitte võimatu täide viia. Sellele vaatamata püüame seda teha. Loodan, et vähemalt kõik seltsi liikmed annavad nendest sündmustest teada meie kroonika jaoks.

2. ja 3.juulil 2005 Hageris ja Rabiveres toimunud kokkutulekust "Mesila 2005" anname üksikasjalikuma ülevaate järgmistes lehe numbrites, sest ürituse üks organiseerija oli seltsi liige härra Olev Streff. Kokkutulekul oli 506 osavõtjat (373 täiskasvanut, 78 vanuses 7-15 a ja 55 eelkooliealist.

Jääb veel soovida jätkuvat suvepuhkust ja meeldivaid V suvepäevi!

A. Roomets.

Kose sõjast Ülo Roosnurm

Meie seltsi liige, Kose-Uuemõisa elanik Ülo Roosnurm on koostanud 15,5-leheküljelise (masinakirjas) kirjutise 1805. aasta septembris toimunud talupoegade ülestõusust ehk "sõjast". Algas see 11. septembri õhtul kui peale terve päeva kestnud künnitööd sunniti talumehi veel reht peksma, jätkusid järgmisel päeval mõisameeste poolt kinnivõetud Kõlli Tooma vabastamisega ning sõjalaulukord algas 30. septembril, kui mõisa ja selle ligidusse saabus 280-300 sõdurit. Lahing toimus 2. oktoobril.

Sellest kirjutab autor:

"Umbes tund pärast sõdurite kohalejõudmist hakkas paistma ka Kose-Uuemõisale lähenev teomeeste kolonn. Parun Roseni käsul rivistusid kõik sõjaväelased koos ohvitseridega, milliseid oli kokku 192 meest, mõisaõuele üles. Leitnant Krabi saadeti osa suurtükiväelastega kaitsma mõisaväravaid. Ülejäänud sõdurid marssisid mõisaväravaist välja ja hakkasid rühmade kaupa liikudes teomeeste vastu minema. Kapten Muskein sai parun Rosenilt instruksiooni, et ta peab teomeeste lähenedes lahinguks hargnema, jääma vaenlasest saja sammu kaugusel ahelikus seisma ja siis hüüdma, et teomehed relvad minema viskaksid. Kui teomehed seda otsekohe poleks teinud, siis oleks silmapilkselt nende pihta tule avama kuulidega laetud püssidest. Kapten Muskein aga, kes juba varem oli avaldanud oma põlgust vaenlase vastu, kellega tal seekord kohtuda tuli, ei pidanud instruksioonist kinni. Ta viis sõdurid õige lähedale teomeeste vastu, umbes 20 sammu kaugusele neist, astus siis koos leitnant Somovi, allohvitser Filippovi ja 7 sõduriga veel paar sammu ettepoole ja püüdis alles nüüd talupoegadele arusaadavaks teha, et nad oma relvad minema viskaksid.

Teomehed olid samuti Kõlli Tooma juhtimisel ahelikuks hargnenud, kuid ei suutnud seda muidugi nii korrapäraselt teha kui sõdurid. Sõduritele lähenedes hakkas trummimees Tõnsu Tõnu veidi kartma ja lõpetas trummi löömise, kuid seda märkas tema kõrval marssiv Harmi Evart, kes ise haaras trummipulgad ja hakkas vastu ahjuust marssi edasi põristama. Samal hetkel aga kaotas Ojasoo teomes Neitsimäe Mart närvid. Ta hakkas teistele rääkima, et tuleb ohvitseride juurde andestust paluma minna ning ta heitis teiba käest, jooksis kaptenile vastu, viskus põlvili ja haaras armu paludes selle põlvede ümbert kinni. Ehmunud kapten aga arvas, et teda ümber paisata tahetakse, tõukas Mardi vasaku kärga endast eemale, et see selili maha kukkus. Samal ajal karjus kapten sõduritele, et need tulistaksid. Kõlasid paugud ja talupojad tormasid teivastega sõdurite peale. Kapten Muskein taganes tema poole jooksvate teomeeste eest ning karjus: „No-noh, mis on?“ Peale seda kaotas ta tasakaalu ja kadus paksu püssirohusuitsu pilvedes.

Teomeeste väge kamandas vasakul tiival Põua Päärna Mait. Hiljem jutustanud Mait: „Kui sõdurid esimest korda lasksid, tormasime sõduritele peale, et neid lüüa. Sõdurid aga jooksid tagasi, laadisid püssid ja lasksid jälle, mille peale meie, nähes mõnda enda hulgast langemas, jooksime ära.“

Sõjaväe vasakul tiival seisis Tallinna politseisõdurid, kelle kohta linna sõjakuberner admiral Spiridonov just eelmisel kuul oli öelnud, et nad millekski ei kõlba, seetõttu tormasid teomehed edukalt põgenevatele sõduritele järele.

Sõdurite rinde paremal tiival olev garnisonirood jäi aga seisma, laadisid püssid ja hakkasid uuesti tulistama. 150 püssi tulele ei suutnud teivaste ja paljaste kätega lahingusse tormanud teomehed pikemat aega vastu pidada, kuna võitlus oli kestnud juba pool tundi, põgenesid teomehed lahinguväljalt. Kuid isegi nende põgenemine sisendas vaenlastesse aukartusega segatud hirmu. Nad viisid oma haavatud kaasa ja ei mõelnudki teomehi jälitada.

Teomehed arutasid Kuivajõe kõrtsi juures lõppenud lahingu käiku. Käest kätte käisid trofeed: kapteni mõök ja üks püss. Kära foonilt kostis välja ka kibestumine ja raev kaotuse üle. Samal ajal oli kohale jõudnud ka abiväge Ojasoolt, Inglise ja Paunkülalt.

4. oktoobril pärast lõunat jõudis Kose-Uuemõisa pärrale abiväge kapten Hastfleri juhatusel, mis koosnes 170-st püstolite ja piikidega relvastatud mereväelasest, 80-st sõdurist ja 13-st politseisõdurist. Sõjaväega oli kaasas kaks suurtükki juurdekuuluva meeskonna, püssirohuvankri ja kartetšidega. Sõdureid saatsid kreisiarst Schütz ja kreisikomissar Witt. Pärast suurte sõjajõudude ja suurtükide kohalejõudmist muutus talupoegade edasine vastupanu mõtetuks.

Edasi saab Ülo Roosnurme jutust lugeda, et alates 4. oktoobrist hakkasid talumehed gruppide kaupa mõisas oma alla-andmisest teatama. Ülestõusnute pooltel langesid kangelastena kuus 22-35-aastast meest. Veel kolm meest suri saadud haavadesse. Nende hulgas ka 16-aastane sulane. Haavata sai neli meest. Autoril on kirjas nende kõigi nimed ja päritolu.

Sõjaväe pooltel said surma kapten ja allohvitser. Haavata said 11 sõdurit.

Kohtuotsusega said 20-40 paari vitsu ja saadeti Siberisse 13 meest, ainult ihunuhtlust said 19 meest. Kokku karistati 46 meest, sealhulgas ka kirikukaristus - et neid lepitada Jumala ja kirikuga. Harju maakohtu otsusega pidid Siberisse saadetavad kandma kirikukaristust Tallinnas, teised Juurus ja Kosel.

Edasi kirjutab autor nõnda:

Alamkohus määras kindlaks ka karistuspäevad ja valvas otsuse täitmise üle. Iga vitsapaariga võis lüüa kolm korda. Kuna peksu tagajärjel karistatud võivad jääda vigaseks, ei kõlvanud sunnitööle saadetavaid peksta ühekorruga, vaid karistus tuli kanda kolmel päeval kolme nädala jooksul.

Peksukaristus viidi täide 1806. a veebruaris ja märtsis Tallinnas, selleaegsel turuplatsil raekoja ees. Peksupaigale toodi koorem kasevitsu ning veeretati kohale kõrge pakk, kuna ihunuhtluse saaja pidi kõigile nähtav olema. Seejärel võeti vangil käeraud lahti ning politseinik tõmbas seljast kuue ja alusriided. Püksid jäid jalga. Vang tõmmati paku otsa. Kaela ümber pandi raud, mis oli ahelaga kinnitatud raekoja müüri külge. Käed aga tõmmati nööriaga üles rõngaste külge. Kinniaheldatu seisis näoga vastu müüri, seljaga pealtvaatajate poole. Seejärel asusid politseinikud vitsakimpudega vangil paljast selga peksma. Kõrval seisis vahtmeister, kes luges vitsapaaride arvu. Peks kujunes veriseks vaatamänguks linnarahvale, kuna talupojad, kes turul viibisid ei läinud peksupaiga poolegi.

Kose-Uuemõisa ülestõusu meenutab tahvel Kuivajõe kõrtsihoone seinal.

Oma kirjutises on Ülo Roosnurm kasutanud andmeid M. Aitsami raamatust “Eestimaa kuningas” (1938. a) ja J. Kahki teosest “Rahutused ja reformid” (1961. a).

Meenutusi seltsi I suvepäevadest Vana-Võidus

Helma Annilo

Kui seltsis tekkis mõte korraldada liikmetele koos peredega peetavad suvepäevad, otsustas Viljandi osakond pakkuda ennast läbiviijaks ja toimumiskohaks Vana-Võidu. Meie liikme, taluliidu nõuandekeskuse juhi härra Heldur Koolmeistri abiga saime selleks kokkuleppele mõisa häärberit valdava maakutsekooli direktoriga. Nõuandekeskusel oli seal eraldi hoone suure saaliga, klassiruum (sobiv näituseks) ja abiruumid. Viiratsi valla territooriumil asuv Vana-Võidu asula on Viljandist ca 10 km kaugusel ning siis oli tihe bussiühendus Viljandiga, sealt aga käis rong Tallinna 3 korda päevas.

1996. a üldkoosolekul tehti plaan teatavaks ja minu teada vastuseisu ei olnud. Otsustati osavõtumaksu suurus ja korraldamise aeg. Iga registreerunud pere sai põhjaliku infolehe osavõtutingimuste kohta.

Viljandis moodustasime kohalikke olusid tundva komisjoni ning jagasime liikmete vahel ülesanded. Dotsent Ants Salumi ülesandeks jäi tegelemine ajakirjandusega, Tea Säga ja Heljo Lehismetsa osaks sai näituse kujundamine, viimane oli ka Mulgimaa ekskursioonil giidiks. Kadri Vollmann, Everti talu perenaine tutvustas kodutalu ja kalmistut, peale selle hoolitses lippude heiskamise ja Kalmetu kammerkoori kontserdi ning lõkkeõhtu muusika eest. Endel Eeki ülesanne oli tellida ekskursioonibussid ning Malle Reesu koos abikaasaga organiseerida Laiakivil seltskonnale lõunaoode. Üheksanda komisjoniliikmena hoolitses Ruti Tiigimäe Vana-Võidus ja Heimtalis toitlustamise ja ööbimise eest.

Rahaliste kulutuste katteks olid osavõtumaksud, seltsilt saadud toetus ja sponsorite abi. Kulude-tulude otsad läksid ilusti kokku. EGeS-i juhatus jälgis pidevalt ettevalmistuste käiku, et vajadusel abi anda.

6.-7. juulini 1996. a toimunud I suvepäevadel osales 71 peret osavõtjate arvuga 80 inimest. Esimese päeva õhtul oli plaanis tutvumine mõisa ja lähema ümbrusega ning lõkkeõhtu. Need jäid tugeva vihmahoo tõttu ära, saalis aga toimus simman Viiratsi pillimeeste osavõtul, vaadata olid näituse materjalid. Enne seda aga kuulati loengut professor Aadu Mustalt ja Jaak Pihlakult. Vahepalaks kandis regivärsilise perekonnaloo ette Aino Pärna.

Teisel päeval toimusid ekskursioonid Mulgimaale. Külastasime põgusalt maalikunstnikest vendade Juhan ja Ott Kangilaski kodutalu ning Evertite põlistalu. Pikem peatus oli Tarvastus Laiakivil õe-venna Tammede kodutalus kamakäkkide-võileibade söömise ja ühislaulmisega. Tänutundes seisime Kärstnas vabadussõja mälestussamba juures, mis näitas kui kaugele oli vaenlane tunginud – “siit saadik ja mitte enam”.

Lõpp-punktiks oli Heimtali, kus meid ootas “Vilma” direktori Arnold Kimberi pakutud lõunasöök. Et olime sattunud ajahätta, jäi plaanitud lahkumisteremoonia ära. Korraldav komisjon poseeris veel fotograafidele ja suvepäevalised asusid koduteele.

Järgmistest suvepäevadest olen osa võtnud ainult Audrus toimunutest, need olid hästi korraldatud ja meelde jäävad.

Ringreis kahel pool Põhja-Eesti sõjateed

Anne-Reet Väljataga

Tänavukevadine Tallinna osakonna ringreis läks lahti Narva suunas, meie giidi Mart Helme sõnade järgi “Põhja-Eesti sõjateel” ja selle lähistel.

Sõjatee mälestusmärke on sellel suunal tõesti mitmeid, millistega saime ka tuttavaks. Lisaks kuulsime veel M. Helme jutte sõjapidamisest ja sõdadest Eestimaal.

Kõigepealt tuleks nimetada teele paistvat Kiiu torni, mille juures me küll ei käinud, kuid mis otseselt annab tunnistust oma esialgsest otstarbest – kaitsetorn vaenlaste rünnaku puhuks. Talle on antud ajaloo vältel mitmeid nimetusi: Kiiu vasall-linnus, Mungatorn. Ehitatud on arvatavasti u 1520., peetakse Baltimaade väiksemaks tornelamuks. On andmeid, et ehitajad olid Kolga kloostriasulas elavad mungad. Eluruumidena kasutati seda ainult eriolukordadel – vaenlaste eest andis kaitset nii mõisaomaniku perele kui ka teenijatele. On hästi säilinud ja viimastel aastakümnetel on kasutatud teda sööma- ja ajaveetmiskohana. Tuleb tunnistada, et ka mina olen oma kunagiste töökaaslastega seal sünnipäeva pidanud, kõigile oli see mälestusväärne peokoht.

Nimetaksin veel kaitselinnuseid, mis on paiknenud Põhja-Eesti sõjateel: Rakvere linnus, Kalvi linnus, Purkse vasall-linnus, Järve vasall-linnus, Narva linnus, nimetatutest on vaevumärgatavad jäänukid Kalvi linnusest ja Järve vasall-linnusest, teisi võib igauks ka praegusel ajal huviga külastada ja nautida möödunud aegade hõngu. Suurest teest eemal asuvad veel Toolse ordulinnuse varemed. Kaitset vaenlase eest pakkusid ka tollaegsed kindluskirikud, milliseid on tee ääres säilinud Haljalas ja Viru-Nigulas. Külastasime Haljala Mauritiuse kirikut, mis on ehitatud aastatel 1430-70 tähtsasse teede ristumiskohta ja pidi kaitsma ka teed Toolse tollaegsesse sadamasse.

Kirik on põletatud sõdades: 1558 Liivi sõja ja 1703 Põhjasõja ajal, oli algselt ilma tornikiivrita, mitmeid kordi tehtud ümber- ja juurde-ehitusi nagu ikka sõdade ja ka pikse ohvriks langenud kirikute puhul, ka praegu vajab remonti, sest sisesseinad on mustunud jõulupuu õnnetu põlengu läbi. Kiriku ehitises on säilinud mitmed kindluskirikule omased detailid: aknaorvad tulirelvadele, laskepilud, erilised müüritrepid, kamin.

Mõisatest külastasime nelja: Palmset (koos Ilumäe kalmistuga), Sagadit, Vihulat ja Aasperet.

Kaks esimest on tuntud juba kui mitmeid aastakümneid korrastatud ja erinevatel aegadel erineva kasutusotstarbega mõisakompleksid. Huvitav on tõdeda, et kui varematal aastatel sai käidud nendes mõisates, siis Palmse ja Sagadi olid paigad, kus sai kenasti külastada ka uhkeid ja ajastukohaselt sisustatud peahooneid, nüüd on need kasutusel külaliste vastuvõtu ja ööbimiskohtadena ning neid saab ainult väljastpoolt imetleda.

Mõningaid huvitavaid fakte nendest paikadest jäi meelde. Giidi väitel Sagadi mõis olevat 100 aastat noorem kui Palmse.

Palmse oli algselt Tallinna Mihkli nunnakloostri valdus, aastani 1510, Põhjasõjas põles maani maha, misjärel hakkas mõisat taastama uus omanik – Arend D. von der Pahlen, kes oli õppinud ka arhitektuuri. Mõisakompleksi taastamistöona sai esimesena valmis härrastemaja – 1730, viimane hoone - härjatall - valmis 1914. Mõisa uuestisünd sai alguse 1972, praegu kuulub kompleksi u 30 hoonet ja rajatist (tiigid, sillad jm), mis on heas korras ja omavad suurt vaatamis- ja tarbimisväärtust meile kõigile, olenevalt sihtotstarbest.

Sagadi mõis on varaseimail aegadel olnud palju “kirjuma elulooga”, on käinud enne 1684 mitme omaniku käest kätte, sellest alates aga von Fockide käes, esinduslik härrastemaja sai valmis 1790-ndaiks. Seda mõisat loetakse arhitektuuriliselt stiilseimaks mõisaks Lahemaal. Uuestisünd algas 1977, hooneid ja rajatiseid praegusel ajal vähem kui Palmset.

Vihula mõis asub looduslikult hoopis teistsugusel maastikul, mistõttu tema esinduslikkus ei paista silma. Seal jalutades ja loodust nautides saad aru, et see on hoopis teistsuguse auraga paik. Omanikke on sellel mõisal olnud veel enam, viimased omanikud – von Schubertid – tegutsesid seal 1810. a alates. On rajatud erilisi, väikseid hoonekesi: palmimaja, ait(või tuvimaja?), sammastega kohvimaja. Uuestisünd algas 1982, mõne aasta eest tundus ta mulle mahajäetuna, kuid nüüd oli ta üllatavalt heas korras ja ühtlasi igati kaunis paik. Peahoones käib suur remont, kuid pargis on valmis nn tagamõis, mis tegutseb külalistemajana (ööbimiskohana).

Aaspere mõis asub Põhja-Eesti sõjateele kõige lähemal, sinna viib ilus allée. Viimaste omanike, von Dellinghausenite käes oli mõis alates 1798, peahoonet peetakse üheks esinduslikumaks klassitsistlikuks häärberiks ja seda ta tõesti ka on oma 6 sambaga. Viimane mõisnik Eduard v. Dellinghausen oli Eestimaa rüütelkonna peamees aastatel 1902-18, tegutses Balti hertsogiriigi loomise nimel, on kirjutanud mälestusraamatu, mis ilmunud ka eesti keeles 1994 “Kodumaa teenistuses”. Praegusel ajal on uued omanikud Soomest hoolsalt puhastanud parki ja paistab, et mõis hakkab võtma ilmet.

Külastasime ka Kadrina Katariina kirikut, mis on kaunilt remonditud ja jätab väga helge mulje. Kirik pärineb 15. sajandi keskelt, kuid ehitatud sakraalehitiseks, nii et sõjalise kaitse otstarvet pole omanud.

Kirikaias on taastatud Vabadussõja mälestussammas, säilinud 17. saj rõngasrist.

Kadrinas on töötanud eesti keele- ja kirjamehed H. Stahl, Fr. J. Knüpffer, nende mälestuseks on rajatud kirikaeda Emakeele monument.

Lõpetuseks tuleks märkida veel seda, et ringreisi võiks nimetada ka reisiks Lahemaale ja selle mõisatesse ning Lahemaa Rahvusparki rajajad ja eestvedajad on maetud aukohale - Ilumäe kalmistule: Ilmar Epner 1991 ja Edgar Tõnurist 1992.

Külastasime lühiajaliselt ka Rakvere linna ja seal asuvat Jumalaema Sündimise kirikut, kuhu on paigutatud preestermärter Sergi (Florinski) pühad säilmed. Preester Sergi Florinski on kuulutatud pühakuks 17. juulil 2002. aastal. Ta hukati Eesti Tööraha Kommuuni otsusel 26. detsembrist 1918 Rakveres (Wesenbergis) Palermo metsas koos teiste surmamõistetutega. Ta oli sellel ajal tegevteenistuses olev preester, Wesenbergis asuva sõjaväe hospitali vaimulik.

Meil oli pisut aega käimiseks Rakvere linnusel, mille vaatamisväärsusi on viimastel aastatel suuresti lisandunud, kuid meie reisist suure hulga osavõtjate tõttu oli seda võimatu lähedalt vaadelda ja uurida. Küll tekitas see põgus linnusel viibimine huvi nii ajaloolisest aspektist kui ka vaatamisväärsusena lähedal asuva tammiku ja linnuselt avaneva südantkosutava vaate tõttu veelkord sinna minna.

Tädi Evi ehk Elvine Marie Liventhal – Lemberg

Merike Naaber (sünd Liventhal)

Kõik teed elus ei ole sirged, kõik päevad päikeselised ja kõik unelmad ka täitudes ei too paradiisi. Kui kaks noort on teineteisele silma vaadanud ja tundnud, et see on see õige silmapaar, siis eelolevat nad veel ei tea.

Kui Liivi mõisa tislermeister Mart Liventhali poeg Jaan ja aidamehe Jaan Baumanni tütar Mai on sellele äratundmisele tulnud, et nad teineteiseta enam elada ei taha, tulevad esimesed raskused. Ikka on vanemad need, kes näivad teadvat, mis on õige ja parem – ei sobi ometi ühel aidamehe tütrele mehele minna tislmeisteri pojale. Need kaks noort aga teadvad ise, mida nad tahavad. Jaan tuleb Tallinna ja leiab tööd müürsepana. Varsti tuleb ka Mai Tallinna ja hiljem abielus tekkivate näaklemiste korral on Jaanil seda Maile hea meelde tuletada. Noored laulatatakse 27.07.1886 (vkj.) Tallinna Kaarli kirikus. Perre sünnivad kolm poega, siis tütar Anette Wilhelmine, jälle kolm poega ja lõpuks 14.02.1904 (ukj 27.02) sünnib pesamuna Elvine Marie.

Lastest neli (Johannes, Eduard, Anette, August) surevad lastena. Leopold sureb tüüfusesse 1909 ja on maetud Inglismaal Hulloos. Karl Aleksandrist saab kellasepp, Ernst Rudolf töötab A/S Lutheri Vineeri- ja Mööblivabrikus masinistina ja kirjade järgi hukub sõjas 15. märtsil 1942.

Elvine Marie käib enne kooli Lutheri vabriku lasteaias. Lasteaiale järgnevad õpingud 1910-1917 Hildebrandi tütarlaste erakoolis (ühekordne puumaja Pärnu maanteel on hävinenud). Evi on väga edasipürgiv ja õpihimuline. Ta õpib erinevatel kursustel ja iseseisvalt veel võõrkeeli (saksa, vene, prantsuse ja hilisemas elus poola, soome). 30. aprillil 1921 lõpetab Evi masinakirja kursused uues Masinkirjutuskoolis (Pikal tänaval) ja töötab sekretärina vandeadvokaadi abi Anatoli Petrovi juures. Tänu tutvustele õnnestub tal 1921. aasta oktoobrist saada töökoht Kohtuministeeriumi alluvuses oleva "Riigi Teataja" kontoris kantseleiametnikuna, kus teda edutatakse järjest kõrgemale järgule ja palgale.

See on ilus aeg: koos sõbratari Anne Mariga käivad nad Tondi kasarmutes ballidel ja Maneeži tänaval asunud liuväljal tantsimas, härrased kutsuvad seltskonda, jaanitulele, õhtusöögile. 1924. aasta suvel ostab Evi endale kaks uut kleiti, pakib kohvri ja sõidab esimest korda oma suvepuhkust veetma Käsmu pansionaati. Käsmus kohtub ta kauni noormehe, kapten Jakob Lepni'ga. Tekib platooniline armastus, see kõige magusam, armsam, nagu tädi ise armastas öelda. (Jakob Lepni on maetud Malta saarele, tema hauatähis on ka Käsmus). Peagi selgub, et kena kapten on kihlatud kohaliku inglise keele õpetajaga. Evi sõidab tagasi Tallinna. Kui paat teda Käsmust laevale viib, silmab ta laevatekil teda jälgivat pikka härrat valges ülikonnas. Huvi on vastastikune ja lõunat süüakse juba laeval koos. Reis laevaga "Kungla" Võsult Tallinna kestab terve päeva. On 19. juuli 1924. Nii tutvub Evi oma tulevase mehe – Walter Lemberg'iga. See on armastus esimesest silmapilgust. Walter ei lahkugi enam, saadab Evi koju ja nad jäävadki kokku. Walter on siis 42-aastane lesk ja Evi ainult 20-ne. Walteril on esimesest abielust Evist aasta noorem tütar Erda, Walteri abikaasa Anna Laura on kaks aastat tagasi surnud.

16. detsembril 1924 Walter ja Evi abielluvad Tallinnas Kaarli kirikus.

Walteril on Tallinnas oma fotoäri aadressiga Suur-Karja 4. Ta on üks esimesi ja edukamaid fotograafe, kes võtab kasutusele erineva valgustuse, pehmeltjoonistavad objektiivid, difuuserid, faktuurid paberid.

Päev enne abiellumist lahkub Evi kontoritöölt (ärimeeste naistel ei sobinud töötada) ja hakkab õppima fototehnikat. Temast saab abikaasale võrdväärne partner fotoäris, tema kanda jääb ka raamatupidamine, mis nõuab ranget kontrolli, sest äri on võlgades. Walter uuendab äri sisustust, on tellinud moodsa aparatuuri Saksamaalt, ateljee ruumide üür tuleb kolm aastat ette maksta. Samal ajal elab tütar Erda luksuslikku elu – õpib klaverimängu, peab teenijat ja isegi toatüdrukut.

Meisterfotograaf Walter Lembergi kunstfotograafia ja suurenduste ateljees on klientideks põhiliselt välismaalased, kes maksavad valuutas. Pildistamas käivad diplomaadid, saatkonna töötajad, aga ka Eesti riigimehed, näitlejad ja teised väljapaistvad tegelased. Konstantin Päts ei pea paljaks tulla ise fotoärisse, kui kuuleb, et vastavat valgustust pole võimalik ateljeest Kadrioru lossi tuua. Walter Lemberg on pildistanud Raimond Valgret koos tema ema, õe ja vennaga. Evi mainib oma mälestustes, et pildistamas käisid Tammsaare abikaasa, kes oli väga lihtsa moega, Militza Korjus, kui ta külastas oma isa Eestis, baleriinide õpetajanna Litvinova valges hermeliinkeebis, näitlejanna Milvi Laid. Lembergi ateljees töötab mõnda aega ka minifotoaparaadi Minox leiutaja Walter Zapp.

1941. aasta märtsis sõidab perekond Lemberg Saksamaale koos fotoateljee sisustuse ja isikliku mööbliga. Kuus kuud veedavad nad Wernecki põgenikelaagris. Elades laagris sisendab Evi endale: "Kannata ära! Oled oma tahtmist mööda tulnud, pead ka välja kannatama. Kuskilt ikka tuleb abi. Kannatlikule jagab elu ka roose."

Esimese töötamisvõimaluse leiavad nad erafotograaf Leo Grundermanni valguspiltide töökojas Würzburgis. Seejärel kolivad Lembergid söekaevanduslinna Königshüttesse ja avavad seal Walter Lembergi valguspiltide töökoja. Sõda lõpeb, Lembergid kolivad Poola Rahvavabariiki Legnicasse ja avavad seal oma fotoäri. Walter haigestub 1948. aastal. Evi püüab varjata mehe haigust ja teha ära kahe inimese töö. Walter sureb maovähki 24. septembril 1950 ja on maetud Legnica kalmistule.

1959. aasta algul viib Evi dokumendid Krakowisse, soovides sõita sünnimaale. Ta lohutab end sõnadega: “Alati viimasel hetkel tuleb abi. Kõik on juhused. Igal ühel on oma saatus, oma traagika, omad rõõmud ka.”

1960. aastal saabki ta loa sõita Eestisse. Tänu sõbranna Genia juristist abikaasale õnnestub Eviol vaatamata kahekordsele takistusele tollis, tuua kodumaale tagasi osa fotoaparatuurist ja osa kunagi Tallinna Lutheri Mööblivabrikus valmistatud mööblit. Evi saabub tagasi Tallinna 9. augustil 1960.

1962–1970 töötab ta fotograafina Tallinnas tööstuskombinaadis “Ühendus” (hilisem “Kiir”) Suur-Karja ja Vaksali tänava ärides.

Kuni viimase eluaastani on Evi väga vitaalne, elurõõmus, seltskondlik. Üheksakümne kahe aastana võtab ta sõbranna toel ette laevareisi Helsingisse. Ta ei jäta vahele ühtki laulupidu, külastab vanalinnapäevi, rõõmustab sünnipäevalapsi oma lauluga. Ta on kirjavahetuses Kalifornias elava fotograaf Nikolai Nyländeriga, Itaalias elava kunstniku Andreas Lembergiga ja Taanis elava Nicolai Liventhaliga (raamatu “Krüptoloogia ja salaluure” autor). Ta on kaastundlik kuulaja, kõigi murede muretseja ja lohutaja. Kuigi tal endal lapsi ei olnud, mäletatakse teda kui vanaema. Veel lahkumise eelõhtul tunneb ta huvi sündmuste vastu Venemaal ja muretseb Eesti riigi käekäigu pärast.

“Olen eestlaseks jäänud igal maal, kus olen elanud. Terve elu on üks võitlus, kõige eest on tulnud maksta. Kogu aeg – üks kaotus ja uuesti algamine.”

Elvine Marie Lemberg, ehk tädi Evi lahkub siit ilmast 95-aastasena 3.12.1999 ja on maetud Tallinna Siselinna kalmistule oma vanemate ja noorukese vennanaise juurde.

Kasutatud allikad: Liventaalid// Käsikirjaline suguvõsa uurimus/ Koost. V.Liventaal, 2004
 Kristiina Kirsipuu lindistus Evi Lembergiga jaanuaris 1997
 Merike Naabri lindistus Evi Lembergiga 27.07.1999

Ajaloolisi isiksusi

ESIMENE EESTLASEST MÕISAOMANIK.

Selleks oli Mulgimaa mees Mats Erdell. Algselt Sõnni Matsi nime all tuntud mees sündis 1792. aastal Pöögles vallas Erdo talus.

Perepärimuse järgi oli tema sigitajaks mõisapidajast aadlik major Karl von Staden.

Tõepärasem on aga versioon, et Mats sündis Erdo talu peremehe Merti (1763–1820) ja tema naise Tio teise lapsena. Isa oli tubli peremees ja mõisaomanik major Friedrich Joachim von Ottinger viis ta koos teiste Pöögles talupoegadega oma Helme kihelkonnas asuvasse Taagepera mõisa. Erdo Mert sai seal aidameheks ja Sõnni talu peremeheks.

1816. a oli Sõnni peremees juba poeg Mats. Talu sai jõukaks Vene-Prantsuse sõja ajal kroonuvõoris käies ja vilja ning linadega äritsedes. Seal sündisid lapsed Mart, Johan, Hans, Widrik, Ann, Kert ja Lena. Vaderiteks olid härrased mõisast. Perekonnanimi Erdel(l) tuleneb Erdo talu nimest.

1830. aastal võttis Mats Erdel rendile Patküla rüütlimõisa ja sai hiljem pantkirjadega ka naabermõisa Roobe omanikuks. Et mitte sakslastest mõisaomanikele alla jääda, oli Matsil tõllakuuri peal erikamber, kus noored neitsid pruudikorda käinud.

Mats ei läinud uhkeks, vaid käis edasi musta mulgikuuuga ja kandis venekseid.

Kord ühel õhtul või hommikul ühes Viljandisse mineva tee äärses kõrtsis leiba võttes juhtus selline lugu. Sakstekambrisse astus keegi saksasorti sell ja nähes seal lihtsat talumeest, öelnud kohe: „Mis mees sa õige oled, et siia tuled?” Ülestõusev Mats vastas rõhuga: „Mina olen Taageperast Sõnni talu peremees Mats Erdel, Patküla mõisa rendihärra ja Roobe mõisa pärishärra, aga kes sina oled?” Sellil vajunud suu imestusest pärani ja ta taganenud saksakambrist välja.

Sõnni Mats, esimene eesti soost mõisaomanik, suri Patkülas 57 ja poole aasta vanuses maovähki. 2 päeva hiljem suri tiisikusse Matsi pere pesamuna, Tartus tudeerinud Friedrich Bernhard Erdell. Isa ja poeg maeti koos Ala mõisas 1847. aasta 9. detsembril.

Kokkuvõte on tehtud Tiit Rosenbergi artiklist “Talupojast mõisnikuks. Mats Erdell ja teised.” Valga muuseumi aastaraamat 2003.

Artiklis on juttu ka Matsi poegade elukäigust ja teistest eesti soost mõisnikest. Üks nendest oli Jaan Hendrikson (1861-1966), kes 1896. aastal ostis Helme kihelkonnas Leebiku koos Vanamõisa karjamõisaga. Arvatavalt kuulus 1913. aastal eestlastele paarkümmend mõisa ja üle 10 karjamõisa. Kokkuvõtte tegi Ants Roomets.

Mis tehtud, teoksil, tulemas...

7.05.2005 toimus EGeSi **Läänemaa osakonna** Lääne- ja Raplamaa mõisate ja kirikute reis.

Külastati Lääne-Nigula kirikut, Palivere mõisa, Piirsalu kirikut, Koluvere lossi, endise Kääsla mõisa üllatava sügavusega keldrit, Sipa mõis-koolimaja ja Märjamaa kirikut. Lõunapaus Sillaotsa talumuuseumis, kus lisaks muuseumiga tutvumisele sai maitstud koduleiba ja maapiima. Pealelõunal külastati Kivi-Vigala kirikut ja surnuaeda, Vana-Vigala mõis-koolimaja ja kaunist parki, Teenuse mõisa, ning Kullamaa kirikut ja surnuaeda. Reisist võttis osa 58 inimest. Reisijuhiks oli Mart Helme, Kullamaa ajalugu tutvustas seltsi liige ja koduloolane Ilmar Jõesoo. Meenutuseks sisutihedast päevast võib vaadata pilte aadressil www.zone.ee/naell2
Läänemaa osakond alustab uut hooaega 24. septembril 2005 Läänemaa Keskraamatukogu ruumides.

EGeSi **Tartu osakonna** liikmed tutvusid laupäeval, 4. juunil 2005 19. saj Tartu linnakodaniku muuseumiga. Koguneti Jaani 16 ees.

Sügishooaega alustatakse 1. oktoobril 2005 kell 11.00 Eesti Ajalooarhiivi saalis.

16. juulil ka olid **Järva osakonnal** külas M. Liira juhtimisel **Pärnu** seltsikaaslased. Mõlemast osakonnast oli osavõtjaid tosina piires. Vastuvõtjate väge juhtis ja üritused korraldas V. Kallandi. Koos külastati Roosna-Alliku mõisakooli, Karinu klaasikoda, Järva-Jaani kirikut ja tuletõrjemuuseumi. Käidi veel Koeru kirikus, Müüsleri lahingupaigas ja Kilplalas. Lõunat peeti Metsla külas Jürimardi talus.

Tallinna osakonna hooaja algus on 10. septembril k.a. kell 11.

Tasub teada

Suguvõsa uurimine ja gooti kiri Tallinna Rahvaülikoolis

1999/2000.õppeaasta - suguvõsa uurimine (Heino Kivihall), maht – 25 tundi, 20 lõpetajat; gooti kiri (Liivi Aarma), maht – 18 tundi, 10 lõpetajat

2000/2001. õppeaasta - suguvõsa uurimine (Heino Kivihall), maht – 36 tundi, 14 lõpetajat; gooti kiri (Liivi Aarma), maht – 14 tundi, 11 lõpetajat

2001/2002.õppeaasta - suguvõsa uurimine (Heino Kivihall, Liivi Uuet, Kalmer Mäeorg), maht – 30 tundi, 15 lõpetajat; gooti kiri (Liivi Aarma), maht – 14 tundi, 10 lõpetajat

2002/2003.õppeaasta - suguvõsa uurimine koos gooti kirja kursusega (Harri Talvoja, Raivo Maine, Liivi Aarma, Kalmer Mäeorg, Liivi Uuet), maht – 36 tundi, 18 lõpetajat

2003/2004.õppeaasta - suguvõsa uurimine koos gooti kirja kursusega (Raivo Maine, Fred Puss, Liivi Aarma, Liivi Uuet, Kalmer Mäeorg), maht – 33 tundi, 21 lõpetajat

2004/2005.õppeaasta - suguvõsa uurimine (Raivo Maine, Väino Mäe, Fred Puss), maht – 24 tundi, 21 lõpetajat; gooti kirja kursus jäi ära.

KOLME ILMA VEERE PEALT

Ilona Aim

Põhjasõjajärgne aeg. Minu isapoolse vanaema esivanemad olid pärit Liivimaa kubermangust, Vastseliina kihelkonnast, Vastseliina ja Misso vahelistelt aladelt. See ala on aastatuhandete jooksul kujunenud kolmõ ilma veere pääl, seda nii looduse, ajaloo kui ka kultuuri poolest. 1625. a vallutasid rootslased Vastseliina (Neuhausen) ning rajasid Liivimaa kubermangu. Vastseliina kihelkonna moodustamine algas 1626. a, kui Vastseliina ilmus esimene luteri kirikuõpetaja - mujal Liivimaal oli luterlus juba 16. saj. lõpul kinnistunud. Põhjasõja ajal hävitasid venelased Vastseliina kantsi ümber asunud aleviku koos kirikuga. Kogu kihelkond sai kõvasti kannatada. Põletati külasid, tapeti inimesi ja viidi vangidena Venemaale. Algas vene aeg. Sõjale lisandus veel 1708-09.a. ikaldus ja nälg ning Poolast tulnud katk. Kihelkond oli inimestest üsna tühjaks jäänud. Sel raskel ajal sündis Vastseliinast umbes 10 km lõuna pool asuvas Rebase- Saika külas minu kauge esivanem, keda täismehena hüüti Saika vanaks Peteriks (1717). Peteril olid Hansu Nastaga (1719) kolm poega. Talu päris vanem poeg Ado ning minu esiisa, Saika noor Peter (1752) asus lähedusse eraldi elama. Peter abiellus Tanno Christiniga (1753) ning neil oli neli poega ja tütar, nende hulgas minu esiisa Tanno (1782-1836).

Vastseliina mõisas pandi talupoegadele perekonnanimed juba 1820. a. Perekonnanimede panek oli usaldatud rahvasõbraliku kirikuõpetaja Masingu hooleks, kes kõstri pojana ennast eestlasena tundis. Ta pidas hoolsasti silmas nimesaajate endi soove, andes tarbe korral nõu ja juhatust. Hoolega hoidus ta ühetaoliste perekonnanimede kuhjumise eest oma koguduses. Minu esivanemad said perekonnanimeks Linnas. Ilmselt tähendas nimi õlle valmistamiseks idandatud otra, kuid linnaseid kasutati ka piiritusetööstuses, mis oli nimedepaneku ajal Vastseliina mõisa üks juhtivaid tööstusharusid. Etteruttavalt ütlen, et nüüdseks on mul Linnase suguvõsa tabelis 9 põlvkonda ja umbes 250 Saika vana Peteri otsest järeltulijat, lisaks veel lugematud miniad ja väimehed.

Linnasjärve lugu. Enne veel, kui hakkas oma esivanematest pikemalt kirjutama, olgu alustuseks üks huvitav legend Linnasjärve nime tekkeloost. Antud 2 ha järv asub umbes 2,5 km kaugusel minu esivanemate talust, Vastseliina alevi ja Mauri küla vahel, teest paarkümmend meetrit metsa vahel ning teda poolitab Vastseliina ja Misso valla piir. Kõrval asub ka madal Linnasmägi. Legend on mul kokkuvõtlikult kirjutatud võrokeelsest raamatust "Rahvajutte Vastseliina kihelkonnast" ning selle on 1903. a jutustanud kohalik taluperemees Jaan Jakobson:

„Linnasjärv olla oma nime sellest saanud, et selles vallas oli vanasti üks mees nimega Tanno Linnas elanud. Tanno olnud nõid. Tööd ta teha ei viitsinud, muudkui käis niisama valda pidi ringi. Kus eales mingeid pidusid oli, seal oli tema esimene, kes ilma kutsumata kohale tuli. Iga peremees, kelle juurde ta peole läks, pidi teda kartma ja häbenema ning hästi süüa ja juua andma. Kui ta seda ei teinud, siis nõidus Tanno midagi ära. Ja kuhu tema pulma läks, seal pidi noorik temaga esimese öö magama. Kui seda ei tehtud, siis nõidus ta noorpaari libahundiks.

Ükskord võtnud Tanno koduküla mehe poeg naist. Selle poisi isa oli oma sugulastega nõu pidanud ning otsustanud: "Kaua üks inimene ilmas kurja teeb? Vaja talle ükskord ots peale teha!" Joodetigi vana Tanno purju - muidu poleks jõudnud seda teha - Tanno olnud suur ja väga kõva mees. Kui ta juba purjus oli, pandi hobune ree ette ja nad lükkasid vana Tanno peale ja viisid järve peale - külast oli sinna 1½ versta maad. Kui nad järve peale said, läks Tannol viin peast ära ja ta hakkas asjast aru saama ning ree pealt maha tükkima, aga kuhu sa ikka kümne mehe käest pääsed! Osa hoidsid teda niikaua kinni, kui teine osa jäässe auku raiusid. Kui auk valmis oli ja Tannot järve hakati toppima, siis olid tema viimased sõnad: "Tehke mida teete, aga mu valget kasukat ärge ära niisutage!" Niiviisi oli see nõid ja kurjategija endale otsa leidnud. Sellest ajast saadik oli seda järve Linnasjärveks hakatud kutsuma ja sealt on ka see järv endale igaveseks nime saanud."

Noorpõlves käisime õhtuti mitmeid kordi Linnasjärve ääres lõket tegemas, aga legendist ei teadnud me veel siis midagi. Ka ei teadnud ma veel midagi oma esiasast Tanno Linnasest, sest oma uurimusega olin tookord jõudnud vaid 6. põlvni ning kuna arhiivid olid veel kinnised asutused, tundus edasiliikumine võimatu. Kunagi lapsena küsisin ma ka oma vanaemalt, et kas Linnasjärv sai nime tema perekonnanime järgi. Vanaema, kes muidu alati kõike teadis, ütles, et ei tea, see järv on tema teada kogu aeg Linnasjärv olnud. Kui ma 2002. a sügisel legendi lugesin ja sellest oma isale rääkisin, tuli talle meelde, et tema lapsepõlvkodus vihjati aeg-ajalt mingile salapärasele Tannole. Isal oli ka meeles, et Linnasjärve peeti ümbruskonnas halvaks järveks, mis ei kõlvanud muuks, kui linaleotusega solkimiseks. Igal perel oli järve maanteepoolses ääres umbes 15 m lõik, kus oma linu leotati. Umbes 1940. a läks minu vanaisa koos sulasega linakoormaga järve äärde. Vahetult enne järve keeldus hobune, kes varem oli seal korduvalt käinud, edasi minemast. Koju tulles arutas vanaisa, et hobune käitus nii, nagu oleks hundi lõhna tundnud, kuigi hunte tol ajal sealkandis üldse ei liikunud. Tema äi Peeter Linnas (Tanno pojapoeg) tähendanud sellepeale teadvalt, et ah mis hundi lõhna, hobune tundis vana Tanno kohalolekut.

Kuna legendi lugemise ajal ei teadnud ma veel Tanno Linnasest midagi, siis suhtusin sellesse nii, et tore legend küll, aga minu esivanemad Linnased on Misso külje alt Pullipõdralt pärit - ju siis Linnasjärve lähedal elas teine Linnase suguvõsa. Alles mõned kuud hiljem leidsin surmameetrikast Tanno surma sissekande ja nii hakkas hargnema, et Tanno Linnas oligi minu Pullipõdral elanud vaarisa isa Johann Peter Linnase isa. Arvata võis, et tema pojapoeg Peeter Linnas, kes küll polnud oma vanaisa kunagi elavana näinud, häbenes tema tegusid ning ei tahtnud neist isegi pereringis eriti rääkida.

Tanno Linnasest. Kes oli siis kurikuulus nõid Tanno Linnas? Kuivad faktid räägivad, et minu mõisasulasest Tanno abiellus 1813. a naaberküla Ticka Michel Luik'i tütre Anniga (1787-1846) ning neil olid lapsed Jahn (1815-1820), Michel (1818-1889), Marri Katto (1821), esiisa Johann Peter (1824-1889) ja Mai Katre (1830-1892). Surmameetrika näitas, et rendiperemehe seisusesse jõudnud Tanno Linnas suri 1836. a 8. märtsi hommikul, kuid saksa keeles kirjutatud surmapõhjust ei lugenud me isegi koos arhiivitöötajaga välja. Kas Tanno uputamine jõudis üldse ametimeeste kõrvu? Kuna tema surmast oli huvitatud kogu ümbruskond, siis võib-olla õnnestus asja varjata? Arvata võib, et talumeeste omavahelised teod polnud nii suure tähelepanu all kui mõisa vastu eksimused. Ilmselt jäävad need küsimused vastusetta.

Mis sai Tanno perest peale tema surma? Just leerist läbi käinud vanem poeg Michel päris talu, mida ta hiljem siiski välja ei ostnud, vaid Pihkva kubermangu rentnikuks läks. Ilmselt oli nõia tütar del raske mehele saada - ei aidanud isegi peretütre seisus.

Marri Katto abiellus küpses vanapiigaeas taluperemehest vana lesega, noorem tütar Mai Katre jäigi vanatüdrukaks. Minu esi-isa Johann Peter Linnas abiellus endast viis aastat vanema lese Mai Käggoga (1819-1891), kes oli pärit Haanja ja Ruusmäe vahelisest Tuuka külast. Johann Peteril ja Mail oli 5 last: Matli (1854-1891), Liso (1857), esiisa Peter (1859-1944) ja Jaan (1865-1919). Ilmselt oli Johann Peteri pere siiski küllalt jõukas, sest 1877. a osteti parun Liphartil 11 km eemale Misso külje alla 64 ha Pullipõdra talu.

Pullipõdra. Pullipõdra nime kohta on legend, et vanasti olnud seal metsade keskel palju hunte. Kord ajanud hundid põdrapulli järve klaasselgele jääle, põder kukkunud maha ja langenud huntide saagiks. Sellest ajast peale hakatudki järve ja selle juures asuvat küla algul Pullipõdra ning hiljem lihtsalt Pulli järveks ja külaks kutsuma. Räägitakse, et Pullipõdra küla hävinud Põhjasõja ajal täielikult. Praegugi on 61 ha Pulli järve kaldal mitu Pullipõdra nimelist talukohta.

1849-61. a viidi kõik Vastseliina khk. talud teorendilt üle raharendile, millega talupojad esialgu küll nõus ei olnud. 1870. a. alustas Vastseliina mõisnik Gotthard Lionel von Liphart, kellele kuulus ka Misso mõis, talude müüki ning Misso mõisast müüdi 10 talu, kogu kihelkonnast aga 557 talu, enamik 1875. a. Endised rendiperemehed olnud talude ostmise suhtes väga umbusklikud ja arvanud, et see pole muud kui sakste vigur. Enne maade müümist alanud üsna aktiivne väljaränne (Siberisse, Pihkva, Tveri ja Vologda kubermangu) ja ära läinud ka taluperemehi, kes arvanud, et ei jõua kohta päriks ära osta. Selle tõttu tulnud nende asemele 1872. a paiku ligi 200 lätlast ja 200 sakslast. Kui Liphart sellest kuulda sai, oli ta vastu, et kihelkonda võõrast rahvast tuleb ning öelnud, et kellel vähegi võimalik on, see maksu esialgu ainult maamõõtja raha ära, kuna ülejäänud rahaga aega on. Seega tuli eellepingu korras maksta 1875. a 8-12 rubla ning kui kõigi talumaade mõõtmise ja hindamisega oli ühele poole jõutud, sõlmiti ka ametlikud ostu-müügilepingud. Raha tuli tasuda 38 aasta jooksul, kuid järelmaksu protsent olnud küllalt kõrge. Liphart eelistas oma valla peremehi, tehes neile mitmeid soodustusi. Kuna ta soovis, et rahvas ka oma taluelamud korda teeks, oli müügilepingus lubatud ehituse jaoks mõisa metsast anda talule palke, latte, aiateibaid ja põletuspuid. Suure osa ümbruskonna talude sissetulekust andis linakasvatusest saadud tulu.

Minu vaarisa Pe(e)ter Linnase (1859-1944) lapsepõlvest on teada, et ta õppis mõned talved Misso külakoolis. Ta ostis isa abiga 1882. a Pullipõdralt 11 km kaugusele Möldrele 53 ha Linnase talu. Möldre küla kuulus minevikus Misso (Illingen) mõisa alla, mis eraldati Vastseliina mõisast (Schloss-Neuhausen) 1840-ndate aastate algul. Talu pidas varem rentnik, keda kutsuti Mustaks Habemeks, kuid nüüd tuli tal lahkuda. Möldre külast veel niipalju, et kust küla sellise nime sai, pole teada. Igatahes ka vanemad inimesed ei mäleta, et seal oleks kunagi mingi veski olnud. Olgu veel mainitud, et Möldre küla naabruses asus Rebase-Saika küla, kust oli pärit Saika vana Peter.

Pullipõdra talu jäi Peter Linnase nooremale vennale Jaanile, kel oli kahe naisega kokku 12 last, kuid täiseani elas neist vaid neli. Jaan olnud aus (vallakohtunik) ja jumalakartlik (valla võormünder) mees. Algas Vabadussõda. Kord olid valged vanalt Jaanilt võtnud ära hobuse. Mõni aeg hiljem sai ta teada, et valgetest mahajäänud hobused olla kusagil Vastseliina kandis. Kuna üks noorem mees, Prinsi Alfred, olnud hobusega sinnakanti minemas, läinud Jaan temaga kaasa vaatama, kas ka tema hobune ka seal on. Kusagil Sastavi kandis sattusid nad punaste patrulli peale, kes nad kinni võtsid ja Pihkva lähedale viisid. Seal olnud kinnipeetavana ka Misso taluperemehes Preido Kaarel, kes elusana pääses ja hiljem alljärgnevat jutustas: Punased otsustasid Prinsi Alfredi kui noore mehe kohe maha lasta, kuid suure habemega vanal Jaanil minna lasta. Alfred läinud otsuse peale endast täielikult välja ja hakanud karjuma, et miks Linnasel minna lastakse, tal suur rikas talu ning kasutab palgatööjõudu. Jaan rääkinud ausalt, et on jah selline talu. Jaan mõisteti mahalaskmisele. Ta võtnud surmamõistmise teate rahulikult vastu, pesnud näo, kamminud pea, pööranud näo nurga poole ning vaid palvetanud pikalt. Preido Kaarel rääkis: „Ma es ütle, et mul sääne tallo om. Ma ütli, et ma olõ pops ja mul om säitse last, naane kotoh haigõ.“

Jaan Linnase nimi on raiutud Vastseliina Vabadussõja monumendile.

Uusi raamatuid

M. Laar. **ÄRATAJAD**. Rahvuslik ärkamisaeg Eestis 19. sajandil ja selle kandjad. Kirjastus EAA 2005 Tartu. Olgugi, et suguvõsaurimist ei ole eraldi mainitud on seal rahvuslike suurmeeste eluloolisi andmeid, nende hulgas ka 12 leheküljel mainitud Martin Lippu. Muid vastuolusid kõrvale jättes tegid koos temaga "ühist isamaatööd" ning esindasid seda mõtteviisi ka Villem Reiman ja Anton Jürgenstein.

Kalju Lillepuu. **TRÜKIKIRJAD**. Viljandi 2005.

Näiteks kirjutab seal autor nii: "Viimaste aastate suurimaid ettevõtmisi (1993. a) on Salumite suguvõsa uurimine. See on aukartustäratav töö, mille tähendus on kaugelt suurem kui ainult oma juurte ja eellaste määratlemine. Nagu ta ise (Salum) ütleb on see suguvõsa 1500 inimest nagu eesti rahva, tema saatuse mudel.“

Ülo Parbus. **Leisi mõisa talupojad 1795-1858**. 165 lk. Tartu 2005. G.Trükk.

Ilmus Ülo Parbuse teine raamat sarjast Karja kihelkonna lood, sedakorda pealkirjaga Leisi mõisa talupojad 1795-1858. Nagu aasta tagasi ilmunud Karja mõisa talupojad, on ka see raamat koostatud eeskätt hingeloendite põhjal. Lisateavet on hangitud kirikumeetrikast, sh õigeusu meetrikast. Uuritud on 67 talu ja samapalju vabadikukohti kümnest külast ehk kõiki Leisi mõisa alamaid enam kui poole sajandi vältel. Isiku ja kohanimed on kirja pandud tänapäeva õigekirjanormide järgi, autor ise on keelemees.

Asjakohast nalja

Juku:" Meie perekonnas toimus juurdekasv. Ema sai lõpuks mehele."

* * *

"Teie nimi, palun." - "Pikk." - "Õelge, õelge - mis sest, et pikk. Mul aega kuulata on."

* * *

"Väikemees, mis su nimi on?" - "Muri!" - "???" - "Issi ja emme tahtsid nii väga koera!"

Õnnitleme

Selma Kabur - 18. juuli - 70

Jaan Lõhmus - 3. august - 75

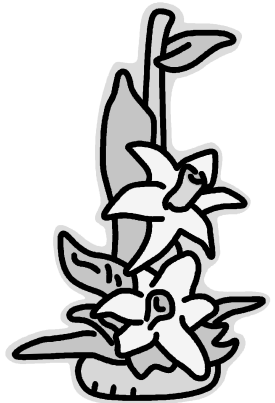
Helgi Onno - 18.august - 75

Reet Leola - 9. september - 60

Aadu Ritso - 13. september - 90

Alviine Kask - 16. september - 75

Eda Lepp - 28. september - 70

⌘ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘

Uusi juhatuse liikmeid

MAILIS MÖLDER

Minu poeg vaatas oma 1768-sse aastasse ulatuvat kõugutabelit ja nentis mõtlikult: „Ja kõik need inimesed pidid olemas olema, et mina saaksin olla...”

Olen sündinud 1969. aastal Tallinnas. Lõpetasin saksa keele süvaõppega Tallinna 42. Keskkooli, kuid ma ei suutnud ennast ette kujutada saksa filoloogina ja tegin seega kannapöörde, minnes edasi õppima TPI-sse infotöötlust. Aeg on näidanud, et minu jaoks oli valik õige, sest minuga koos lõpetanutest on puhtalt selle eriala peale jäänud vaid paar-kolm. Praegu töötan Justiitsministeeriumi Registrikeskuses, kus minu igapäevatöök on andmebaaside korrashoid, neist mitmesuguste päringute tegemine ning äriregistri kasutajatugi.

Mul on 11-aastane poeg ja 12-aastane tütar. Ise olen samuti pärit kahelapselisest perest, mul on 15 aastat vanem vend. Minu Harjumaal sündinud ema oli ametilt klaasikunstnik, Tallinnas sündinud isa masina- ja tööriistakonstruktor. Emapoolsete esivanemate harud ulatuvad lisaks ka Juuru-, Rapla- (Maripuu) ja Võrumaale (Kalamees), isapoolsed Järva- (Valde, Valter) ja Pärnumaale (Veinberg). Et minu laste teadmised oma esivanematest väga ühepoolseks ei jääks, olen uurinud ka oma abikaasa suguvõsa Hiiumaal (Jaakson, Nisu) ja Narvas (Mölder).

Suguvõsa uurimisega on tegeletud meie peres kogu minu ajaarvamise vältel. Kõige esimesed mälestused, nimed ja sugulussidemed pani kirja minu vanaema Pauliine oma vanaisa kohta, kes „tuli suurest Kärde talust Nabalas”. Selle liini järglasi, praeguse nimekujuga Kerde, ongi uuritud aegade vältel kõige enam, nii minu ema kui ka venna poolt. Hiljem olen uurinud ka teisi liine ning kokku on praeguseks meie pere andmebaasis üle 3000 isiku. Huvitava faktina võib muuhulgas selle andmebaasi kaudu teada saada, kuidas on omavahel seotud diplomaat Ernst Jaakson ja korvpallitreener Üllar Kerde...

Soovitame lugeda

Ilmus Saaremaa muuseumi kaheaastaraamat 2003-2004. Sisukord: Marika Mägi – Kivikalmed ja surnumajad rauaaegsel Saaremaal; Ago Rullingo – Jooni Muhu Tamse valla asustusloost; Kalle Kesküla – Mõnda Kuressaare linna kujunemisloost; Bruno Pao – Saaremaa maamarssal; Heino Kermik – muhulane, kes kõndis omapead; Vassili Auväär – Meenutusi kahest sõjasügisest Muhus; Märt Kapsta – Ruhnu aastail 1944-1987.

Tiit Noormets on tõlkinud KGB dokumente metsavendade jälitamisest Saaremaal 1948 ja 1950. Muuseumi 140-aastase ajaloo kohta on kirjutatud viikingiaegsest mündiaardest, muuseumi esemekogu kujunemisest ja arhiivraamatukogu loomisest.

Meie autorid

HELMA ANNILO

Sündisin Viljandi haiglas 3. juuni 1927. a. varahommikul raamatupidaja ja kooliõpetaja pere I lapsena. Perre sündis hiljem veel 2 last. Üldhariduse omandasin Viljandis. Lõpetasin 1946. aastal Viljandi Eesti Haridusseltsi Tütarlaste Gümnaasiumi, siis Viljandi I Keskkooli nime all.

Isa soovitas asuda tööle, et selgust saada, millele tulevik rajada. 1947. a läksin Viljandi Hoiukassasse kontrolöriks. Seal edutati hiljem inspektoriks, pearaamatupidajaks. Taheti teha veel juhatajaks ka, aga sellest loobusin. Vahepeal olin kaugõppes omandanud diplomi panganduse erialal. Edasi töötasin pidevalt pearaamatupidaja ametikohal, viimased 30 aastat kolhoosides. Kolhoosis töötasin majanduslikel kaalutlustel, sest oli vaja aidata vanemaid. Olen rahul, et suutsin neile abiks olla nende elu lõpuni. Pensionile jäin revisjonikomisjoni esimehena 1990. aastal. Maal sobisin hästi kohalikega - mind võeti "omaks". Päeval olin tööl kolhoosis, ööbisin aga linnakodus. Osa sai võetud ka tol korral kohustuslikest hooajatöödest. Viimased tööaastad olid rasked, süda ei pidanud vastu tekkinud koormusele. Ravi toimus töö käigus ja sanatoorselt. Seekord saadi hädast jagu.

Kui alustasin genealoogilist tegevust liitusin seltsiga ja käisin kursustel. Viljandis tekkis huvilisi, võis mõelda osakonna loomisele. Eeltöö tegi suguvõsa uurimise alal kogenu Tea Säga, abistasid Ants Salum ja Taluliidu juht Heldur Koolmeister. Loodava osakonna juhina nägin Tea Säga, kuid lõpuks pidin ise selle ameti vastu võtma. Tänu headele abilistele töö laabus, saime aastakoosolekutel korduvalt kiita seltsi juhtkonnalt. Juhtisin osakonda 2000. aastani, mil esinaiseks osakonnas valisime Tiina Tafenau, noore, palju uurinud liikme, kes rakendab uurimistööl tulemuslikult arvutit.

Olen endiselt seltsi liige, 2000. aastal omistati mulle auliikme staatus.

Oma eellaste kohta on kogutud andmeid, kuid "kaante vahele" pole midagi jõudnud. 1982. a. organiseerisin Bachmannide kokkutuleku nende kodutalus Suure-Jaani kihelkonnas, Epra külas, Anni talus. 80-st kutsutust oli kohal ca 60. Seltsi laualehtedele olen teinud kaastööd. Praegu olen ühe väikese pensionäride ühingu eesotsas. Ühingu ülesandeks on liikmeid vastastikku abistada nii füüsiliste kui ka psüühiliste probleemide lahendamisel. Pikaajalise ravi tulemusena on mu süda pandud normaalselt tööle ja loodan veel tegutseda valitud huvialadel.

ANNE-REET VÄLJATAGA

Olen sündinud 1937. aastal Otepää vallas, Lutike külas talupidaja peres kolmanda lapsena viielapselises peres. Kodu asus kaugel suurtest teedest, esimene kool oli Neeruti Algkool, mis minu lõpetamise ajaks oli muudetud 6-klassiliseks. Edasi pidin õppima Vana-Otepääl, mis asus u.10 km kaugusel. Raske oli pärast suurt sõda kooliskäimine, kuid kõik klassid said õigel ajal lõpetatud ja keskkooli läksin juba Elvasse.

Pärast Elva Keskkooli lõpetamist lõpetasin Tallinna Rahanduse-ja Krediiditehnikumi 1958. a ja asusin pangatöötajaks. See asi mind aga ei ahvatlenud, mistõttu lahkusin pangatööst ja läksin õnne otsima muudel töödel.

Töötasin mitmel alal (tööline, sekretär, stjuardess, ENE peatoimetuse assistent) ja ühtlasi hakkasin õppima Tartu Ülikoolis õigusteadust, lõpetasin 1977. Juristina olen töötanud Tervishoiuministeeriumis ja hiljem Sotsiaalministeeriumis üle 27 aasta. Vanaduse tõttu jäin tööst ilma alles käesoleva aasta algusest.

Suguvõsa uurimisega sain hakkama mingil määral juba ammu, ema sõnade järgi joonistasin ruudulisele lehele üles emapoolse, Otsasonide sugupuu 40 aastat tagasi. Isapoolsest (Kutsar) suguvõsast olen saanud aimu tänu ühele heale suguvõsaurijale, kelle abiga on mul mingi skeem valmis, kuid tõelist uurimist ei ole veel tehtud. Olen EGSi liige 1991. aastast ning olen saanud palju tarkust Seltsis olemise ajal ja loodan nüüd, pensionärina midagi ka päriselt kirja panna.

Laualehe toimetus:

Toimetaja: Ants Roomets
Tehniline toimetaja: Eva Niglas
Toimetuse liige Ants Härma

Kirjad: 12614, Akadeemia 70 – 13
Telefon: 677 5011
E-post: antsroomets@hotmail.ee
E-post: evaniglas@hotmail.com